

A. S. SAVVAITOV
da A. A. STRUPOV

TRAXOMA
da
SЪKѢT PESSӘM

KOMIGIZ—1936—KUDЬMKAR

A. S. SAVVAITOV
da A. A. STRUPOV

TRAXOMA
da
СЪКӘТ РЕШӘМ

Vuzetis I. A. Turiçyn

KOMIGIZ — 1938 — КУДЬМКАР

I. МЪЈ SEEӘM TRAXOMА

Traxoma—шәкът i opasnaj shin sogat. Къзі sijə ne veşkətn̄, to sogətəs ңesoça konçajtçə slepəjşaləmən. Traxoma əddən zaraznəj sogat i sogaliş mortşan koknita vuzə zdrovəjle. Къзі şemjaň neto obsezitijaň kin-nenavud pondas sogavň traxomaen da oz-kə pondə sobludajtň bereditçan meraez, to süşan koknita zarazitçən i mədik morttes sъ şemja kolasısh neto obsezitijaşis.

Traxomanas sogalənъ vydənn̄s—tommez i pərişsez, gryışsez i çelad.

Çasto sogətəs pondətçə guşən—każavtəg sogalişs ponda, sija dyr vermas ne tədn̄, sto sogalə şek̄t sogətən. Sija oz veşkətç̄, oz bereditç̄ i zarazitə mədikkezəs.

Veşkəttəg sogətəs mukəd pora küssə una god, nelki ne ətik das god şərna,—mukəd ka das ovlə dolbızık, səvərən vəra uməlzik. Çe laq kadşan pondətçəm traxoma səvərən ызы mortsə kerə invalidən: mort uməla pondə azyń, a səvərən slepəjşalə i vydən zdrov da jon mort ətik shinnez kuza pərtçə netrudo-

sposobnəjə. Koknita pozə vezərtən, kycəm əzət bedəən loə traxoməs i sogalışs ponda, i sə şemja ponda, i vədəs otişs ponda, kədnakət sija olə, boşn primerə, vədsən kolxozs ponda. Kollektiviş vəd çənlən sogaləməs, a eə əddənəzək invalidnoşts, kerən əzət usçerə vədsən kollektivəslə i şəkət gruzən vədən sə vylə.

Traxomaən sogalişsezə veşkətəm vylə, vremennəja netrudosposobnəjjezlə posovija vestəm vylə da traxomaşan slepəjşaləmməzsə verdəm vylə dəngəsə munə əddən una.

Velətçan goddeza çəlad traxomanas sogalən əddən çasto i eta vajətə nylə əddən əzət usçerə; medvə ne zaražitn zdorovəjjezsə, sogaliş çəlaqlə kolə dyr kezə dugdən pətən skolaə, veşkətçikas çəlaqəs velətçəmnas unaən kolççən aslanəs jorttez şəris, a kyzı nijə ne veşkətn, to əzət mortəz vədmikə nija vermasə pərnə invaliddezə.

Kyzı traxomanas sogalən prizvənikkez, to Gərd armijaə nijə oz primitə, myla armija-as primitşən toko zdorovəj otiş. Gərd armijaə primitəməs pavkətçə veşkətçəməz, a kyzı traxoməs əddən-ni bura eıkətis şinnezsə, to mortəs pır kezə ləsajtçə Gərd armijaən sluzitəmiş, a eta loə əzət ləsənəoən miyan tom otiş ponda.

Traxoma vajətə netrudosposobnost, slepəjşaləm, negramotnost, a etəşən sija vermas lo-

нь падмəтəн kulturnəja da xozajstvennəja kollektiv beldiman tuj vylъn.

Traxomasə vazъnshañ-ñi tədənъ. Tьdalə, əddən ыliş kadə eta sogətъs loem kytən-kə asyv-şa stranaezъn i koçevəj otırən zagvъv vuzət-şis, vessis rytlañə. Vazşa knigaezъn eməş giz-ləmmez, kədnaiş tьdalə, sto una sto god oñti drevnəj grekkez da rimlana tədisə eta sogət jılış. Ena gizəmmeziş tьdalə, sto i sek ves-kətləmaş traxomasə mukəd sposobveznas, kədna mədkodşətəmən primeñajtçənъ i ənna kadə. No mijan i əni esə baithənъ, sto traxomasə Jevropaas i Roßijaas vajisə unazъk-ñi sto god bərti francuzskəj soldattez, kədna vertisə Jegipetə napoleonovskəj poxodiş (a Jegipetъn traxomasə paškalis əddən paškъta). No vylissə traxomasəs jılış Jevropaas i Roßijaas tədisə esə 1812 godşa Napoleonovskəj vojnaəz, no nattə francuzskəj da mədik vojskoez muntən una zaraznəj sogəttes, ətlañn i traxomasəs, oñrəs kolasыn əddənzək ьzdisə.

Mijan Sojuzъn traxomasəs paškalis nerav-nomernəja. Siñen unazъksə sogalənъ Volga da Kama kuža nacionałnəj oblasttezъn da rajonnezъn (Udmurtskəj ASSR, Çuvasskəj ASSR, Tatarskəj ASSR, Başkirskəj ASSR, Marijskəj AO, Mordovskəj ASSR i s. o.); traxomanas sogalə naşelənpoys Jakutskəj respublikaiş, Azerbajdzaniş, Turkmenistanış, Uzbekistanış; paškaləm traxoma i Belorusşijayı.

İmperialistiçeskəj vojna dyrni una püssaliş-
şez traxomasə vajisə seeəm rajonnezə, kytən
ozşyk sijən ezə sogavlə.

Traxomasə glavnəj paşkətişən loə—nəkuł-
turnəj nata oləm.

Kyz i mədik vytovəj sogətbez, traxoma
kolçcis mijanlı kyz şekbt nasledstvo carskəj
strojlən sə ugnetenqoən, unamillionnəj kreş-
şanskəj otır negramotnoştən da bednəja oləmən.

Pomessiçce-kapitalistiçeskəj stroj sovettez
Respublikalə kolis una şo şurs slepəjjezəs, pъ
kolasiş 100 şurs mort gəgər slepəjşalisə tra-
xomaşan, kəda loə medçastəj priçinaən slepəj-
şaləmən.

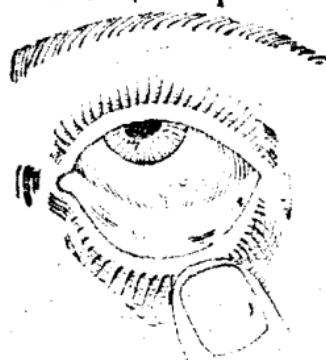
Traxoma əsənəksə paşkalis dərevnəyin;
gorodskəj naşelenño kolasən traxomaən soga-
lişsə jeeazık. Traxomakət pessəm—etə ətdrug
pessəm kultura da zdorovəja oləm ponda.
Sovetskəj zdravooxraণəno pondis pessəyin
traxomaşkət aslas dejatelnostən medoşza-zə oş-
kəvvezşən; səkət pessəm vylə vişə una vyn
da sredstvaez. No traxoma eə loə bura paş-
kalana sogətən, i toko kollektivizaciya uspex-
xezşən traxomakət pessəməs suvtətəm çorxta.
Kolxozzezsə organizacionnəja da xozajstven-
nəja jommatəməs lebtis kolxoznikkezliş blago-
sostojaṇno i keris pozanaən pessəm ozdorov-
lenño ponda, kulturnəja oləm ponda, vytovəj
sogətbez, ətləyn i traxomasə, likvidirüjtəm
ponda.

II. KЪЗ TRAXOMA ÇULALӘ

Şin—əddən nəznəj da xrupkəj, coza dojdan organ, no sija vrednəj vñesnəj vlijanqnoezşaq sajəvtəm: şin kujlə jurçaskais koska gəpperezən; oşşaças şinbəs sajəvtəm vylış i ulış şinloppezən; şinlopəs vevdərşanəs vevtəm ovıknovennəj kuçikən; şinlop doras oşlaqə ńuzaləmən vədmən şinləssez, kədəna sajəvtənə şinsə bus da jog surəmiş. Şinlopas em vəsnitik plaştinkaa gəç (xrjasç) kod sylən ostov; pyełaqəs şinlopəslən, kəda şin berdas, vevtəma vəsnitik oboloçkaən (dəzən), kəda suşə şlızistəj oboloçkaən, tyla sija kerə smazka — şlız. Şlızistəj (sojediňiteñnəj) oboloçkaən sižzə vevtəm şinbugyallən oziş vevdərəs sə jugyt (prozraçnəj) çastşa. Eta şlızşan şinloppes migajtikə koknita vetlənə şinbugyı oşlaqış, jugyt vevdərəttis, kəda suşə rogovəj oboloçkaən, nəto rogovicaən. Rogovicaəs suçkəp tədalana, kъz şteklo. Oşta-pyr, kəda suşə şinkagaən (zraçokən), jugytəs (şvetəs) pyrə şin pyekə. Medvə rogovicaəs pyr vəli zdorovəj da suçkəp tədalana sostojañnoyın, sija pyr dolzon mişkaşşən şinvaən da şlızən, i med pyr vəli vazəm (vlaznəj), etatəg sija pondə koşmənə, gudyrçənə i dugdə lezən şinas şvetsə, a etasən azzəm (zrenije) əsə.

Traxoma loə şlızistəj oboloçkalən, kəda vevtə şinlop bəriş vevdərsə, osovəj roda vospalenno.

Къзі увланіш шинлоп күçік бердә пуктеппь
чун да кокнітика ңузәтпі шинлопсә · увлан, то
тұдалә шинлопыслән ръеса вевдәрьс, кеда вевт-

Ris. 1. Увланіш
шинлоплән здоровәj
шлизистәj овoloçka.

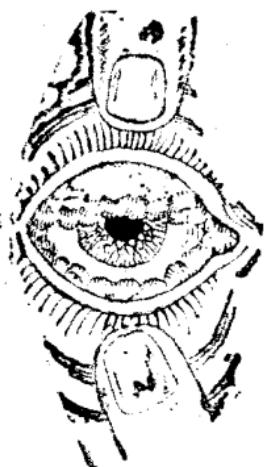
тәm шлизистәj овoloçkaен. Шли-
зистәj овoloçkaes здоровәj
кадас (не višikas) волкыт,
швишталана да вазәм, югът
розовәj рәма торja vir зилка-
еzen (ris. 1).

Медошә priznakен пон-
датçем traxomalәn loә sija,
сто шлизистәj овoloçkaes гәр-
дәтә, ръктә, а ведәs сыләn вев-
дәрьс loә ңеволкыт, вевтлишә
унаша-уна üçitik тушоккеzен,
кәдна не әddәn югътәш, студен кодәш, ше-
гәрд rәmaes. Kәr ena тушокkes loәn әddәn una,
то није sravṇivajtәnъ lagusa pakkәt (ris. 2).

Сыбәръn ena тушокkes воәпь i pondәпь
zagvъv pazavпь; мыj ныләn em ръекас—petә
vevdәrә, а вед тушок mestъn sogmә üçitik
jazvoçka, kедә prostәj shinәn oz poz аззыпь.
Eta дырни vişan шинлопләn ведәs ръеса вевдәрьс
әddәn ръктә, гәrdәtә, loә ңеволкыт i vaa.
Әni sogətәs oz-ни suvt әтиk toko шлизистәj ово-
loçka вевdәras, а ръгә ръдәzъk, pavkәtә i съ
uvtъn kujlan gәcсә. Kolә viзпь tәdvylъn, sto
eta kadә traxomаss әddәn zarazitelнәj.

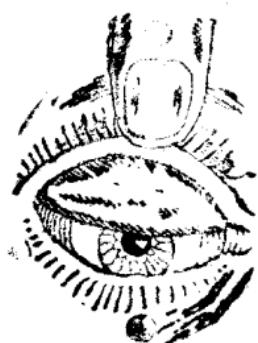
Дыртыjis eta вәръn югътгәрд da ръктәm
шлизистәj овoloçka выъп javitçөпь torja pjat-

noez, nelo çoçkomı rəma vizokkez. Ena çoçkomı vizokkes loenъ rivetsçez, kədna kolçcisə şlizistəj oboloçka vylın jazvaokkez veşkələmşən. Ena rivetsçes loenъ şo ızytzıkəs i ızytzıkəs, zagvub roznitcən' omən şlizistəj oboloçka vevdərəttas i ati-mədilaət loenъ neyəzət, gərd rəma pjatnoez: etaşan şinoplən pyeşa vevdərəs loe rud rəma (ris. 3). Kəvən sogətəs etən konçajtçis, dak traxoma vəli-vən nestrasnəj i səşan ezə-vən slepəjşalə səmda otiřəs. No unazəksə deləbs etaən oz konçajtçys: nəsoça vospalenqəbs vuzə oziş jugyt oboloçka vylə, kəda-pyr şinə şurə şvet,—rogovica vylə. Bədkod vospaliteñnəj vişəm dyrni rogovicabs medož əstə assis jugytsə—gudyrçə, a kəzi eta gudyrçəməbs loe saməj şinçaça osta vesťn, to şvetəs oz-ni verinə svobodnəja pýru şin pyeekas. Eta çastə i ovla traxoma dyrni: rogovica vylanış dor dýnas: sogmə kyz-vən rud rəma plonka, kəda-pyr tınpən vira zilkaez, sija zagvub paşkalə rogovica paşa, loktə şinçaça dýnəz i pavkətə şinə şvet sedəmssə, a etaşan zgeqno əsə, mort dugdə azzən' (ris. 4).

Ris. 2. Şinoplən şlizistəj oboloçka, kəda vişə traxomaən, vevtəm traxomatoznəj tuşsezən.

Şinlop ryeşa vevdər výlyp tıveççez sogmətəs çajtçis-vy, sto dolzon tıççauny, sto sogətəs çulalis i şin veşkalis. No traxoma dyrnas tıveççez sogmətəs ne ryg tıççalə zdrovşaləm, nəsoça ʒik mədənəz, sývərən ovlənə eə şəkyləzək posledstvijaez. Rubeççes paşkalənə top şinlop dorəzəlis sý şinləssez dýnəz; tıveççes çukürtçənə i kəskənə şəranəs şinlop dorsə; şinləssez vezənə assinəs normalnəj polozeñəsə, kəstişənə bərlən, şinbugyllaqə i pondənə zırtnı sý vevdərət, rogovica kuza. Etaşan şin pondə zubaltı vişnə, loə vospalənno i rogovəj oboloçkaas gudurytçə. Rədən rubeççes, kədna kutənə i şlızistəj oboloçkasə i sý uvdəris gəçsə, çukürtçənə i kyz ərəs riqəvtənə şinlopiş gəçsə; etaşan şinlopiş svobodnəj dorbs ətlənən şinləsseskət siżə kəstişə ryeļan i siżə zýrtə şinbugyłəttəs, rogovica kuzas.

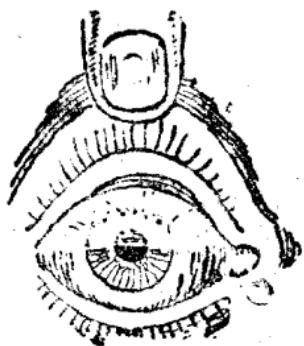
Ris. 3. Traxoma şleddez — tıveççez vývlanış şinlop ryeşa vevdər výlyp.

Sessha, əddən bura vişikə tıveççes sovsem mədkodşətənə vədəs şlızistəj oboloçkasə i şinloppəz výlas i şinbugył výlas; sija dugdə kerney şinəs ponda kolana mavtassə neto şlızsə; etaşşa tıveççes pavkətənə protokkezsə, kədna şinva nerədiş inđənə şinva, niya jərjənə tuj şinvaezlə şurnə şinə; etaşan şinnes zagvýv

кошмәнъ, і sogalişsovsem dugdə azzıny (ris. 5).
Siş çulalə traxoma.

Къз-зә چувствуйтә ассә traxomaen sogaliş?

Mijə baitim-ni, sto traxoma əddən opasnəj i sogaliş ponda i sъ gəgəriş otır ponda sijən, sto sijə dъr oz poz tədnı, i sogalişsez, kədna uməla vişətənъ aslanıs zdorovyo şərgyı, oz loktə vraç dъnə setçəz, kъtçəz oz pondə nylən eýkışынъ şinnezıns. Sogəts medož kazmətçə sijən, sto şinnez pondənъ ղevura orşavny, pervo toko uzəm vərgyı, asyyveznas şinloppez lakaşənъ ətmədəts verdə, mişştəg nəlki on i vermy oşny, a sъvərgyn pondəny orşavny prokod, orıs, kəda petə şinneziş, suk, ղuzlaşana, lakaşə şinləssezsə ətləe — çukkъrezə, kədna tujvişənъ ətmədərə — ladlıq. Şinloppez, a burazıksə vülişsez, rıktənъ, loənъ şəkbtəs i ədva lebtisənъ, myjsan sogalişs loə kъz „uzan şin“. Şinnez vudənъ, „polənъ“ jugytiş i nyış petə şinva, əddənzəksə təv vülyı da kəzət pora; sogalişlən pemdə şin ozas, sija rıf qırtə şinnezsə, kədna loənъ zuvbtəs, sotə i myjkə kylə nedolyt şinloppez uvtı, zıv kъz setçin „jog kiştəm“. Sogalişlə çajtçə, sto şinnez nəitəm vərgyı až-

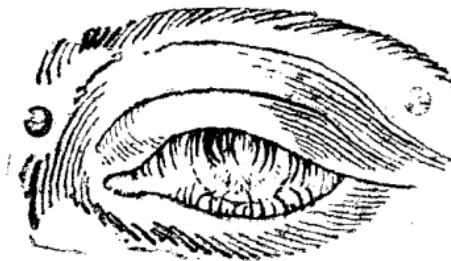

Ris. 4. Vospalitel-nəj plonka, kəda vevitə şinkagasə (traxomalən osloz-neñno).

təg nəlki on i vermy oşny, a sъvərgyn pondəny orşavny prokod, orıs, kəda petə şinneziş, suk, ղuzlaşana, lakaşə şinləssezsə ətləe — çukkъrezə, kədna tujvişənъ ətmədərə — ladlıq. Şinloppez, a burazıksə vülişsez, rıktənъ, loənъ şəkbtəs i ədva lebtisənъ, myjsan sogalişs loə kъz „uzan şin“. Şinnez vudənъ, „polənъ“ jugytiş i nyış petə şinva, əddənzəksə təv vülyı da kəzət pora; sogalişlən pemdə şin ozas, sija rıf qırtə şinnezsə, kədna loənъ zuvbtəs, sotə i myjkə kylə nedolyt şinloppez uvtı, zıv kъz setçin „jog kiştəm“. Sogalişlə çajtçə, sto şinnez nəitəm vərgyı až-

ъпъ pondə виргъка. Mukəd kadas əddən dəf sogətəs etəssə nəmən oz tədçə, i sogalış setçəz oz dumajt, sto sija sogalə şəkət da opas-nəj sogətən, kytçəz şinnes oz pondə bura doj-tınpъ jugyışan, eta dyrni nedolətəs şin-nezən kylə əddənzyk i əddənzyk, i ażżyp' pondə uməlzyka. Eta loə, sto əni ne şinlop-pez-ni toko vişən, a pondə vişn' i jugy rogovəj oboločka, kəda gudyrtçə i dug-də ležn' şvetsə.

Ris. 5. Traxomaşaŋ slepəj-şaləm şin (şinlop dorres da şinləsses kəstəməs şin pъekə).

Pervo sogətəs koknita şetçə veşkətəmlə, no kər sija vuzas rogovica vylə, sek veşkətn' loə unaen şəkətzyk; veşkətn' kolas dyrzyk da i zrennoys nevna vermas eynp' ryr kezə-ni, myla rogovəj oboločka vylən sogmasə şvetsə neleşan rubeccez, kədnə suşən "belmaezən". Sogalişlən polozennoys ovla esə şəkətzyk sek, kər deloys loktə setçəz, sto şinloppez ryešas sogmən rubeccez; ena rubecces çukyrtçən, piñəvtən şinləssezsə i şinloppezsə şin ryešas, i rogovəj oboločka ryr zyrtçə, myşan sogalişlə ovla əddən nedolət. Jugyış ryrşa poləm da zubüttez sogalişsə cəktən sajəntçən jugy sogja. Uməla ażżətys sogalişlə ne toko oz şet uzaun, a mukəd poras nelki me-

sajtə velətən tədik mort otsəltəg. Eta kadə kəzə i tujə ənevna koknətən sogalişli stradan-noezsə i ənevna bergətən sylə azzəmsə, to toko operaciya kerəmən da əddən dyr veşkətəmən.

A kəzə deloys loktis şin koşməməz-ṇi, to eta loə, sto mortəs vədsən-ṇi slepəjsalis i nemən on-ṇi vermə sijə veşkətən.

III. KƏZ TRAXOMA SOGALIŞ MORT DƏN- ŞAN VUZƏ ZDOROVƏJ VƏLƏ

Kəzə sogət sogaliş mort dənşan vermə vuzən zdrovəj vələ, to sija suşə zaraznəjən; traxoma, kəda koknita vuzə ətlik dənşan tədik dənə i sişkə supyata paşkalə, loə zaraznəj sogətən. Naukaən çorvətə suvtətəm, sto zaraznəj sogətəz loənən içətik, lovja sussestvoeşşan, kədəna suşənən mikrovvezən, azzənən niğə pozə toko nagvad kerəm priborrez-pyr, kədəna əzdətənən 1000-iş i unazəkiş. Mikrovvezə sogaliş mort dənşan vuzənən zdrovəj vələ, eta dərni vədkod mikrovvezşan ovlənən ne ətkod sogətəz: ətlikkeşşan loə çaxotka (tuberkuloz), tədikkeşşan—tif, kuimətkeşşan—traxoma i s. o.z. Vədkod sogətəziş mikrovves əddən unaen ovlənən sogaliş vüdeleñnoezən: krakətyən, kuştyən, kaştyən, zırımyən, ranaiş petən oryən, şinneziş petən oryən i mukəd. Sogalişlən enə vüdeleñnoes vermasə naşəşnə paşkəm, posuda, poşte-

la, sogalişliş kerkü, ɳaṭəştən̄ mu, va i vozdux. Lolalikə vozdux-pyr, ɳaṭəştəm posuda-pyr, zarazitəm va-pyr mikrovbes şurən̄ zdrovəj mort organizmə i zarazitən̄ sijə. Zaraznəj sogatteziş mikrovbes sogalişsez dəniş zdrovəjjezlə şurən̄ ətaməd berdə pavkətçi-kə i ɳaṭəştəm predmettez-pyr, viştalam kət posuda-pyr, paşkəm-pyr, çəskət pyr, kədən çəskişlis sogalişs, ətlasa poştelə-pyr da muk. Traxoma loə siş-zə mikrovşan. Mijə tədam, sto eta mikrovbs, ili traxoma zarazaqs, olə oryn, kəda ətləyn şinvaən petə traxomaən sogaliş şinneziş; traxomabs vuzə sek, kər eta orbs şuras zdrovəj mort şiniş şлизistəj obo-loçka vylə. Kər sogətsəs çulalə əddən bura vişəmən, sek orbs petə əddən una, a kыпт unazək petə or, sъnъm koknitzəka vuzə zara za. Şлиз, a sъvərən i or petəm loə medglav-nəj priznakən vədəs şлизistəj obo-loçkaez vos-paleññolən, ətləyn i şiniş şлизistəj obo-loçka-lən; traxoma dyrni or da şлиз petəmşa, tuşok-kez raspad kostə ətləə setçə ətlaaşə i ny rye-kiş petəmbs, kədayn, tədalə, əddən-ṇi una traxoma vozbuditelles—traxoma mikrovbes. Sijən saməj eta kadə traxomabs ləddişə medzara-zitelnəjən.

Vozdux-pyr traxomabs oz vuz. Koñesno, traxoma zarazasə çastə vuzətən̄ guttez, kəd-na novjətən̄ sijə aslanbs kokkez vylən. Kər sogaliş użə, nija sek vetlətən̄ sə roza kuza,

şinnezləttis, vətlətənən sə poduska vylət, çəgəkət kuza, orşətənən assinəs kokkeznəsə da kə-nəmoknəsə i, zdorovəj mort roza vylə pukşikə, vuzətənən zarazasə. Toko ətik eta nəvludən-ñois tədalə, sto traxomaən zaražitçəm pondatırmə içətik, şinən nə ażəna or tor. Koşməmnas or nəzək zaražitelnəj, no or, kəda sorlaləm nəlki una vaən, nətəyimda oz əstə assis zaražitan svojstvoezsə.

Traxomaən zaražitçənən pozə əddən unaşan, da kər esə sogalişsez olənən ətlənən zdorovəjjezkət. Oz kov vunətnə, sto sogaliş kiez-pyr, siş-zə kyz i vədəs predmettez-pyr, kədnə sogalişsə kutavlis kieznas, zarazas vermas vuznən əddən koknita. Mijə baitim-ni, sto traxomaən sogalişsez pyr nırtənən şinneznəsə i nətəştənən assinəs kieznəsə ornas, kədañn em zaraza, a səvərən niya zdorovajtçənən zdorovəj morttezkət, kutənən kieznənəs vədkod ətləsa vişan predmettez, naprimer, əvəs vug, i vuzətənən zarazasə vədəs ena predmettez vylə. Nətəştəm predmettez siş-zə opasnəjəş, kyz i sogalişlən mişşytəm şəd kiez: nətəştəm predmettezsə kutalikə, zdorovəj morttez siş zə-nətəştənən assinəs kieznəsə i vermənən vuzətənən zarazasə aslanəs şinnez vylə. Traxomaən sogaliş mam, kəda kieznas libo çəgəjannas çəskə assis şinnezsə, a səvərən mişşytəm kieznas i sijən-zə çəgəjannas çəskə aslas kagaliş şinnezsə, zaražitə sijə traxomaən. Əddən koknüt zaražitç-

Нь traxomanas ətləyin (ətik poştele vylən) uzlı-kə: ojnas orıls vişən şinneziş lezçə poduska vylə nəto şurə odejalo vylə i koknita vermas şurnı zedorovəj mort şinnez vylə, kəda uzlə sija-zə poduska vylən. Opasno zedorovəjjezlə i sogalışsezlə mişşınp ətik vaən da ətlasa posudayıp, a sižə çəkışın ətik çəskətən nəto trəpiçən. Sižə çəlad vermasə zaražitçın ətlasa çacaez-pyr, knigaez-pyr, karandas-bumaga-pyr i muk. Kaga, kəda zaražitças traxomaen gortas, vermas vuzətnı sijə aslas jorttezlə; i mədənəz, traxomaen sogalış jorttezşan zaražitçikə kaga vajətə sijə aslas şemjaə. Sijən skolaezyn, jašliezyn, çəlad plossadkaezyn çəlad zedorovjo şərən kolə suvtətnı vraçlış nəvludajtəm.

IV. USLOVIJAEZ, KƏDNA OTSALƏNЬ TRAXOMA PAŞKALƏMLƏ

Mijə ažzylim, sto traxoma əddən zaražitelnəj i koknita vuzə sogalışsez dənşan zedorovəjjezlə. No mijə siž-zə tədam, sto sə sogja koknita pozə beregitçın, kəzi primitın beregitçəmiş prostəj meraez. Traxomalən paşkyla rozqitçəməs lois nə səmda sogət zaražitelnośćşan, təmənda rədənpək priçinaezşan, — nija uslovijaezşan, kədnəyin olisə kressanskəj otırıbs, unazıksə nacionałunej okrainaeziş otırıbs revolucijaəzzis. Traxoma zaraznəj vədləyin i vəd

ponda, no unazıksə sija porazajtə Sojuziș torja rajonnez i ղelki vədsa oblaštłez, torja nacionałnəj gruppaez,—imенно niże oblaštłezsə i rajonnezsə, kytən carxs dırgi našeļençoys olisə əddən uməl, şekxt vıtovəj uslovijaezyn. Traxomasə spravedlıvəja suənə socialno-vıtovəj sogətən; glavnəj priçinaən seeəm sogətəz paškaləməny loənə uslovijaez, kədna vəlisə kərəməş kapitalističeskəj strojən: političeskəj ugneťenno, bednota, negramotnoş da nekulturnoş ugneťonnəj klassezlən da narodnoştezlən, şekxt uz, uməla şojəm, uməla, naşa oləm, nevezestvo da predrassudokkez, medicinskəj ot-sət otsutstvije.

Озəa dorevolucionnəj derevna vəli poçti kuim ղoļət tor negramotnəj.

Kreşsankalən podnevołnəj, zakreposçonnəj polozençoys, kadıs i vınye kədalən munisə şekxt xozajstvennəj da gortşa uzə, ez şet sylə vozmoznost velətçəny da uçastvujtnə ovvestvennəj olanıny. İnkaes vəlisə eza əddəniżek nevezestvennəjəs da otstaləjəs, nezelî muzikkez, i vozmoznosts veşkətçəny pylən vəli eza jeeazék. İnkaes çut ne kükış unazık muzikkezsha sogalisə traxomanas, sogətəs pylən ćulalis şekxtəzka i ćastəzək vajətis slepəjşaləməz.

Çeladıs, kədna medožza olan lunnezşan-żə zarazitçvlisə traxomanas mammexnissan, a skolaın ətamədnissan, siżże şetlisə traxomaən ızyt zabołevajemoş.

Əni dərevnə stroitə vil olan. No vaz ola-
nıys eəsə ez vıṛ, mijalə kolə tədny sylis vıddəs
uməl ladorrezsə, medvə pessyń pıkkət.

Vazşa olanın ətik medvrednəj ladorən
loə naṭəş da remyt kerku. Vazşa dərevenskəj
kerkues uçətəş, lazmytəş, remytəş, mukəd pora
muovəj zozən, kəda kəskə as ryekas naṭ
da uməla şetşə vesətəmlə. Eəsə nevažın vəlisə
şəd kerkuez, kədnayn eynıls petis veşkəta
kerkuas, a stenaes sa ryeçis eəz i tıddalə. Da
i əni eəsə kerku əvənnəzas jecə eməş fortoc-
kaez; kəzi kerkuys oz təvzətçə, setən vozdu-
xys əddən şəkət, duka, a səstəm şvezəj voz-
dux loə medożza uslovijaen zdorovjo bəregi-
təm ponda.

Toko əni dərevnə pondis zavoditń krovat-
təz da mədik meveł,—ənəz krovat vəli ne
vıd kerkuyn—uzisə naraez vılyn, gor vılyn,
polatıny, labiççez vılyn, zozıny, sval izas vı-
lyn, ətlasa poduskaez vılyn poşteñnəj beljotəg,
sebraşlisə paşkəmən.

Ne vıd kerkuyn em um्यvalıñik, çıskışən-
çastə i əni eəsə vıdənnıys ətik çıskətən, a mi-
jə tədam, sto traxoma vızə ətlasa poduska-
ryr, ətlasa çıskət-ryr.

Kerkuyn mukəd pora ovleny una torokannez,
vudıkkez, ryecez, kər i tojjez, a gozumən əd-
dən una guttez, kədnə sogmən kartasha da
ogradaşa nazomşan. Naşekomajjez loenę una
zaraznəj sogattez paşkətişsezən: tojjez vızətə-

пъ сърпей да vozvratnəj tiffez zaraza, guttez novjatənъ tuberkuloz, vrjusnəj tif, traxoma zaraza.

Nekytən derevnaъn etlasa baqaez ez vələ, ucətik şəd baqaez mukədlən vəlisə, no ne vəd rajonъn, una mestaezъn baqaez sovşem ez vələ, mişsisə i pъvşisə gorъn.

Olanъn qat da nekułturnost otsalisə traxoma da mədik zaraznəj sogatbez paşkaləmlə. Negramotnəj naşelenqoys vəli i sanitarnəja negramotnəjən, sija ez təd, myj seeəm traxoma, ez təd sъ zarazitəlnost jılış, ez təd, kъz zarazabs vuzə.

Əddən remyt i nekulturnəj olan vəli ucət nacijaezlən. Una ne roç narodnoştez, kədənə prysə carskəj Roşsijaas, əddən bura ugnetajtçisə da əksplloatirujtçisə. Pomessiçe-kapitalisticeskəj pravitelstvo nacionałnəj rajonnez dınlə otnoşitçis, kъz kolonijaez dınlə, i boştis naşelenqoysşaq ne vyp şerti ьzbt naloggez. Eta poliçikaabs nuətşis əddən zestokəja. Nacionałnəj okrainaeziş da nacionałnəj rajonneziş naşelennosə nimkodalisə „inorodeccezən“. Pravitelstvo ne toko ez zaboritçə nacionałnəj oblaştez prosvessenno da blagosostojaṇno burmətəm jılış, no tədəməni narosno vişis niјə əkonomiçeskəj da kulturnəj vədmətən lazımt uroven vülyip.

Mukəd ucət nacijaez kolasъn vəli svalnəj (pogolovnəj) negramotnost, una narodnoştezelən nełki ez vəv aslanъs gizəm (pişmennost).

Mukəd uçət nacijaezlən olanı vəli esə pəmətzək da ənekulturnəjzək, əzəli roç naşelən-nolən. Socialnəj da bətovəj sogətəz—tüberku-loz, şifilis, traxoma, gəzna (çesotka)—una nacionałnəj rajonnezət vəlisə əddən paşkaləməş.

Traxoma zanımajtis medoğğa mesta Povolz-je da Prikamje narodnoştez sogaləmən (ud-murttez, çuvassez, mordvaez, marijeccez, tata-raez, baskirrez kolasıñ). Çuvasses kolasıñ mu-kəd mestaezas traxomanas vəli zarazitəm poç-tı bədəs naşelənqoys.

Torja nacionałnoştez olanı vəlisə da i əni esə kołçcənə mukəd ovyçajjez da privyçkaez, kədəna burası otsalənə traxoma paşkaləmlə. Boş-tam primerə çuvassezəs, kədəna kolasıñ traxo-manas sogalənə əddən una; nə kolasıñ ətik priçinaən eta sogət paşkətəmən vermasə lənə uməla kerəm vaçaez, kədənaən połzujtçənə ətlə-nyı una kerkuşan. Seeəm vaçəs—uçətik ruv-vəj srub, vevdərşanas vevtəm miən. Başa rəekas kerəm əzət gor, pook da vylən labiç; zəzəs mirovəj. Açıs vaçəs əddən uçət, ətik əzənok, sişzə əddən uçətik. Baçaaas bədəs ovo-rudovaŋqoys loə ətik çugun kuim vedra əzda-zırt va ponda, əzəzət ər kəzət va ponda da koroş.

Baçaaas rəvşənə kerkumədiş, vontənə sijə bədənnəs oçered şərti, bəd vontikə rəvşənə ne jecəzək 10—20 mortşa. Drug müşənə səmt-dən, təyində vermasə tərənə pooklas da ər gə-

gərət zozas. Nətəs əlikbəşşan şurə mukədəs vələ. Eta vaşańı missəməs vermas lənə priçina-ən seeəm zaraznəj sogət, kəz traxoma, paşkə-təmən. Musulmanskəj iñkaez kolasən eəsə nə bədlańı vərətəm vrednəj da uñizitəlnəj ovychaj—ətərən da çuzəj muzikkez dyr vevtəlpə roza poştilkaən— „çadraən“, „parandzaən“; tyla şemjaś kolasən ətik poştilkasə mukəd ro-ra vižənə iñkaməd, to zaraznəj sogəttes, kəz tuberkuloz (çaxotka), traxoma da mədikkez qatəş poştilkaś-pyr vermassə vižənə ətik mortşan mədiklə.

Traxoma əddən paşkaləm nəmeccez Povolz-joń, kədna loənə kulturnəj da gramotnəj parodən. Priçinaən nə kolasən sogət paşkaləmən loə, tədalə, ətlasa taziş missəm da ətlasa չəskətən چəskişəm: kəzi ətik şemja kolasış pondis sogavnə traxomaən, to səşan zarazitçənə vədənnəs.

Traxoma paşkaləmən bura sposobstvujtis specialnəj medicinskəj otsət nətərməm nə toko nacionańnəj, no i roç rajonnezən. Şelskəj boňicaez vəlisə əddən jeea, şin vişan sogət-tez veşkətan vraççez-specialisttez, a sişzə natodil kojkaez şin sogətən sogalişsez ponda de-revnaezən sovşem ez vələ, niya vəlisə toko gəriş goroddezən, i vəlisə dostupnəjəş nə bəd kressanınlə. Şin sogət veşkətan vraççez gosudarstvoas vəlisə seeəm jeea, sto ətik specialistlə uşlis 500 000 mort.

Pondas-kə sogavnp̄ traxomaən nəgramotnəj kressanın, kəda ez təd, məj ovlə sogət vərən, ez vermə vyeəmika veşkətçəp̄, məla traxoma korə dər da bura veşkətəm əlki iz çapkəmən, ылə bołqicaə vəv vylən vətləmən, kəda toko ətik i vəli xozaistvoas i əddən bura kolis ьвувъса da mədik xozaistvennəj uzzez ponda.

Sijən şełskəj naşelənqoys veşkətçis aslas gortşa sredstvæzən, viştalam siş: kyz şin jogjasas—nulən klyvnanys neto mişkalən şinsə kuşən, dułen da ińka moros jələn, ruktən şin vylas nažom neto podalış kal, şinloppez uvtə teçlisə nizvvez, tojjez da muk.

Əni naşelənqo kolassın kultura lebəmşan derevnały vavkaes da tədişses əstən assinys vlijanqonysə, no i ənəz esə ovlən sluçajjez, kər sogalişsez munən otsatlıq nevezestvennəj otır dýnə, kədnə vəbətlən niјə aslanys vügodaň da kerən tukəd pora veşkətnə qerozana vred. Mortlən şin seeəm neznəj organ, sto əlki neostoroznəja sə dýnə pavkətçəmşan verman kern ьzət vred, a samozvannəj lekarrez sogaliş şinbəskət kerən vəvlətəmə: nulən (eta dyrni ovlən sluçajjez, kər şifilisən sogaliş vavkaſ neto tədişsə zarazitən otırsə), veşkətən traxomasə kasnık vevdəriş parən, traxoma tuşsezsə zyrtən ənəs purtezən i siş oşlaŋ.

Tədişən vəbətəm sogaliş əstə una kad nastojassəj veşkətəm ponda i tukəd pora lokta

boňicae vraç dýnə sek, kər sylə şektyň ot-savny.

Estən vydəs viştaləmiş tıdalə, sto Sovetskəj sojuziš una oblaşttezyn glavnəj, osnovnəj priçinaen traxoma paşkaləmyn loenъ vazşa olan perezitokkez, kədna eşe ne vydlaňn vyrətəməş, kət kerəməş əddən-ñi ызыт sdviggez, kədna loisə Oktabrskəj revołucija wərynp Sovetskəj sojuz xožajstvennəj i kułturnəj stroitełstvoyn. Ena vazşa olanış ostatokkezkət mijanlı eşe əddən bura kolas pessyńy.

Olanyn kułtura ponda pessəm—eta zdorovjo ponda pessəm. Traxoma—nekułturnəj, nata olanlən sogət; traxomakət uspesnəja pessəm ponda kolə nuetny upornəj pessəm olanyn səstəma oləm ponda: vyd mortlə şemja kolasyn səstəm torja poştele, torja səstəm çyskət, ryzan sajyn vydla torja posuda, kolxozyn ətlasa banqaez da paşkəm peslalaninnez (praćeçnəjjez) stroitəm—vydəs eta kolə sъ ponda, medvъ konçitny vytovəj zaraznəj sogəttezkət, konçitny traxomakət. Səstəm kułturnəj olanyn traxoma-en zaražitcəm ovla əddən soça.

V. KЪ3 KOLƏ PESSЬNЬ TRAXOMAKƏT

Traxoma loe ызыт sociałnəj zloen. Sija una ravoçejjezəs orətə proizvoditelnəj už dýniş; eta sogətkekət pessəm ponda vızənъ əddən una sredstvaez. Vydəs dostizenyoez dyrni eta pes-

Şəməs aslas təmppezən ылә kołççə mijan stroitelstvo təmppez şəriş. Etaşan Narkomzdrav lezi postanovlenno medoşza kadə likvidirujtń traxoma RSFSR-ын i medoş nacionaļnaj rajonneziş, kədnəyin sija əddənzək paşkalis. Etə postanovlennose uzaliş oťırıslə kolə bura vəzərtń da şetń ызъt otsət sijə olanə ryrtemyň.

Narkomzdravlış postanovlennose olanə ryrtemse kolə pondətnı traxomalis glavnaj oçaggezsə likvidirujtəmşan, likvidirujtń sijə kyz massovəj sogətəs. Eta ponda kolə, ətkə, azzynı traxomaen vədəs sogalışsezsə niya mestezyn, kytən sogaləny traxomaen, i nastojcivəja kutçynı niye veşkətnı, kytçəz sogətəslən oz əzə vədəs priznakkes, mədkə—ryrtnı olanə una meroprijatijaez, kədna iñdətəməş traxomasə ožlan paşkaləmyn preduprezdenço dýnə da vil zaražitçəmlış opasnosttezsə unıçtozitəm dýnə.

Traxomaen zaražitçəmiş beregitń zdorovajjezsə, medoş vyd goddeza çeladsə, pozə toko sogalışsezsə akkuratnəja da bura veşkətəm dyrni da vədəs olan obstanovkasə zdorovşətəm dyrni. Sovetskəj medicina medoş stremitçe vozdejstvujujtń sogət paşkaləmiş priçinaez vylə da panəvtń (predupreditń) nylis pondətçəmsə; pessəmiş predupreditejnəj sposob loə əddən dejstviteljnəjən zaraznəj sogətteszkət, ətlaňn i traxomakət pessikə. Sogəttesz preduprezdajtəm susə sogət profilaktikaen; sovetskəj medicina glavnəj mestə şetə sogət profilaktikalə.

Naukaen suvtetem, sto unazk sogates loen vrednaj da nez dorovaj olan da uz uslovijaezsan; eta san uzalis otirlis olan uslovijaezs zdrovshetem glavnaj vnimanjos kol e setny sogatzez profilaktikal libo preduprezdenno. Traxomaket pessemtyn medicinskaj otsat dolzon vienje lecveno-profilakticeskaj xarakter, eta dyrni i sogalissezs veesketaem sizze lo profiliaticheskaj meraen, myla veesketaem sogalisse ker bezvrednajen sy gegeris otir ponda, sija nekines oz-ni vermy zarazitny. Veesketaem otsats vermas ion dejstvitelnajen toko sek, kera našelegennoysl pondas pozny vovlyny veesketaçny vyd kad: i uzalik i soccisik; toko seeam uslovijaez dyrni i pozas baitny medicinskaj otsats našelegenno dypa nastojassaja matetem jyli. Eta san rajonnezas, kytan unazk sogaleny traxomaen, sykvet pessem vyle kol e indeten vydas vynse vraçevnaj da srednj medicinskaj personallish, i medv vydas uznas rukovoditis matiszek bolnicais shin veeskatan vraç-specialist. Kolxoznaj stroitelstvo da kolxozzezs organizacionno-hozajstvennaja Jonmataem setny vozmozhnost veeskatan da predupreditelnaj medicinskaj otsats vajetny matezek našelegenno dypa.

Našelegenno dypa medicinskaj otsats vajetem viye byty znaçenno traxomaket pessem ponda. Traxoma—dyr kysana sogat, keda kor nastojcivaj da vydliuşa veesketaem. Kolxoz-

ňıklıən veşkətçəm ponda uz dınlış çastə orət-
çəməs, osovenno rıtm kadə, əddəni şəkilt sogalişs ponda, una ə8ə kad, i çastə dugdənə
veşkətçəny sijən, sto ղekъz oz poz tınnı iz
vılış. Etaşaŋ sogalişses dınlə matəzək leçevnəj
otsətsə vajətəm ponda rajonnezyn, kytən tra-
xoməs bura paşkalıs, kolxozzezyn kersənə
siž suşana „traxomatoznəj punktpez“. Traxo-
matoznəj punktpez vılyn sogalişsezə veşkətə-
mən da traxoma paşkaləm predupreditəmən
uəsə nuətənə vracçez juraləm uvtən şestraez,
kədnə velətçisə natodıl kurssez vılyn pessənə
traxomakət. Sijən, sto traxoma veşkətəməs çastə
ovlə nesloznəj, to kər oz tırtı medicinskəj
personal, vracçes vermasə poruçitnə assi-
nəs naznaçenqoez tırtəmsə, boştam primerə
kapliez lezaləm da mazzezən veşkətəm, mort-
tezlə, kədnalən abu specialnəj medicinskəj ov-
razovanqno, no kuſturnəjjezlə, naprimer, skola-
ezyn velətişsezlə, kədnə etə veşkətəməs ver-
masə nuətnə aslanəs velətçisəz kolasınp.

VI. SANITARNƏJ MINIMUM TRAXOMAKƏT PESSƏMƏN

Bıdkod zaraznəj sogəttezkət pessəmən ızyt
znaçenqo vižə siž suşana sanitarnəj minimum
olanə rırtəm. Sanitarnəj minimum—etə pros-
təj sanitarno-ozdorovişənəj meropriyatıjaez,
kədnijə aslanəs olanən vermasə nuətnə vədəs

и заліш оғірьс ызыт средствaez візтәg, астаньс въпен да въдес коллектив въпен.

Әни, көр тәдим traxoma јлиш, сълиш своjstvoezsә да къз сija паškalә—вузә мәдиккез вълә, въд kolxoznik dolzon vižnъ tәdvylas da sobludajtnъ seeem osnovnәj pravilaez.

1. Burazъk beregit assit zdorovjo. Medvъ ne slepәjšavny, vъdkod shin sogat dyrni mun vraç dъnә, en kүtъ veşkәtнъ şinnezтә aslat въпен; en mun veşkәtçynъ nevezestvennәj ořir dъnә, kәdna medicinašis çem oz vezәrtә.

2. Къпът озък loktan vraç dъnә sovet ponda, sъпът cozažъk veşkalan traxomais vъdkod posledstvijaeztәg; veşkәtәmsә vajet konеçәз i en vunet, sto traxoma—dyr kъssana sogat.

3. Medbur sposob vъdkod zaraznәj sogat tezkәt, әтлаып i traxomakәt pessәmtyн loә sъ sogja astә da mәdikkezәs beregitәm.

4. Къзи te sogalan traxomaen, to medvъ ne zarazitnъ mәdikkezәs, kieznat en kutav şinnezтә, mişşytәm kiezәn en kutav әtlaşa predmettez, a siž-zә en ңузәt kitә zdorovajtçәm ponda, uzly torjәn zdorovajjez dъniş torja poduska vъlyп, җimlav assit poştelata torjәn; kъzi mişşan taziş, to mişşy torja dozyn i ćys-kiş torja ćыскәtәn, ćastәzъk mişşy kiezтә.

As gigijenaыn ena praviloezsa, kәdнa kolә çulәtнъ traxomaen sogalişsezlә, kolxozzezъn dolzonәs nuətçynъ esә una sanitarnәj mero-

prijačijaez, kədına otsalənъ vədsən olansə zdorovşətəmən da traxoma likviqirujtəmən.

1. Eta ponda kolə səstəma vişnъ olan kerku, ograda da kolodeççez; ղekər olaninas nə vişnъ posnı poda da kurəggez; kerku çastəzək tələtliyń (provetrivajtnı), a paşkəm da poştelea petkətliyń sondi vylə da ryrkətliyń; kerkuas vədəs, tıj pozə, çastəzək mişkavlıyń ʒırt vaən, ryr vişnъ tədvılyń, sto ղat da temnəta otsalənъ traxoma paşkaləmlə.

2. Bura pessənъ guttezkət, tıla nija loenъ zaraza novjətişşezən. Guttezkət uspesnəja pessəm ponda ograda vişnъ kolə səstəma, nazom zimļavnъ; şojəm vərtyń posudassə kolə vəcəma mişkavnъ i ryzan vylis krəskiezə da kolççəm şojansə sekzə zimļavnъ, a vədəs şojansə vişnъ səstəm çəskətən vevtəmən.

3. Pessənъ vəd kolxozınp ətlasa vaça kərəm ponda; vaqasə vişnъ səstəma da siž ovorudujtnı sijə, medvə vəd mortlə pozis mişşənъ torja doziş i med zırt vabs vəli tərməmvi.

4. Nastojçivəja pessənъ kolxoz əlektrifikacija ponda da vəd kerkuə „lampočka Iljiča“ ponda.

5. Kyz pozə çastəzək peslyń şinnez jaşliezyn, çelad kerkuezyn da skolaezyn çeladlış; sogaliş çeladşa sek-zə torjətnı zdorovəjjəz dəniş da sogalişsezsə pondılyń vyeəmika ves-kətliyń.

6. Skolaezyn velətnı çeladşa səstəma oləmə, porjadokə da tədsətliyń nijə traxomakət

pessan meraezən; velətçisşəz da pionerəz zdorovəj naşvikkəzsə da znaqnoezsə vajəsə i aslanıs şemjaə.

7. Kadiş kadə kolə kerləpə seəəm-zə pogolovnəj osmotrrez şinnezlə i kolxozzezən əzyltez kolasınp.

8. Oz kov vunətnə, sto inkaes çastərzək muzikkezə sogalənə traxomanas aslanıs gortsə uz kuza, nə negramotnost kuza da poppezlə, bavkaezlə da tədişsezlə ənəz eəsə veritəm kuza, sijan kolə vəpənzək pessənə inkaezə osvoboditəm ponda ətlasa stolovəjjez, praceçnəjjez, jaşliez da çelad kerkuez organizujtəmən, medvə osvoboditnə inkaezə kolxozən proizvodstvennəj uz ponda, kolxoz ovesstvennəj olanınp uçastvujtəm ponda, malogramotnost likvidirujtəm ponda, polit velətçəm ponda, şelsko-xozajstvennəj da mədik kruzokkezən velətçəm ponda.

VII. KOLXOZNƏJ OBŞESTVENNOST TRAXOMAKƏT PESSƏMƏN

Bədəs svis, myj vəvlaqən vəli viştaləm traxomakət pessəm jılış, tədalə, sto sijə likvidirujtəm ponda jeeə loə uz atik medicinskəj organizacijalən. Traxomasə likvidirujtnə oz poz səkət pessəm deləə bədəs şelskəj da kolxoznəj obşestvennətsə privləçennotəg, naşelenño otsəttəg; traxomakət pessan zadaçaabs əd-

дән sloznej, көрә seeəm iна կад да из, sto тиrny sijo vermaso toko ашылс kolxoznikkес vraçevnәj personal juralәm uvtyn.

Traxomakәt pessәm pondа medicinskәj vynsa dolzonәs lоnъ mobilizujtәmәs kolxoziş вьdәs obsestvennәj organizaciаes da derevna-iş kulturnәj vynys: Krasnәj krest da Krasnәj polumeşaç obsestvoiš (ROKK) jaçejka, zdrav-jaçejka da kolxoziş kulturno-vьtovәj komissi-jaez, zenskәj organizaciаez, komsomol, pionerrez i вьdәs velәtcişsez. Эddәn ызыт roł ko-lә şetnъ komsomollә. Komsomol loә әтик med-ozyп muniş gruppaen, kәdija as şeras nuәtә derevna-iş вәrә kolçcişsezsa, sija dolzon lоnъ zastrejsikәn vaz olan perestrojka deloyn, vьtovәj sogattezkәt pessәmyп. Komsomol әtlayn velәtcişsezkәt dolzon rukovoditnъ pionerrezәn skolnәj znaçenqoez, kulturnәj da zdrovaj navыkkez şemjae pьrtәmәn. Şemja kolasыn olan organizujişsezәn loenъ inkaez. Inkaez medoз pondisә pessәny sәstәm olan pondа, kolxoznicaez sorevnuijtәnъ әlamәdnъs kolasыn, çulәtәnъ konkurs sәstәm da porjadok şerti medbur kerku pondа,—kolә, medbъ kolxoziş вьdәs aktivistkaes uçastvuijtisә traxoma-kәt pessәmyп.

Traxomakәt pessәmyн kerşә uziş әtlasa plan vraç juralәm uvtyn i şelskәj da kolxoznәj ob-sestvennost uçastvuijtәm dьrni вьdsәn rajon pondа i torjәn вьd kolxoz pondа, вьd derev-

na ponda. Üziş ispytannej socialisteskoy sposobvez—socvermaşom da udarničestvo—ovespeçitən' medbura objazatelstvoez tırtəm, kədnə boştisə as vylanys vəd kolxoz, vəd drevna, vəd organizacija, vəd kerki.

VIII. KƏZ DEREVNAYN ORGANIZUJTƏM TRAXOMAKƏT PESSƏM

Sovnarkom da RSFSR Narkomzdrav postnovitisə likvidirujtn' traxomasə medmatış kadə; mestaez vylən nuətcə ızyt iz eta sogətkət pessəmyn Nacionalnəj respublikaezyn da oblaştızən' traxomakət pessan dəloə privlekajtçən' vədəs mestnəj uçastkovəj skolnəj da sanitarnəj vraçcez, feldserrez da sestraez.

Azzəməs rajonnez da torja şelenqoez, kytən eməs una traxomatoznəj sogalişsez. Ena şelenqoezyn organizujtəməs traxomatoznəj punktitez, kytən vraçcez juraləm da nəvludajtəm uvtən uzalən' traxomatoznəj sestraez. Sestraezas boştən' unazıksə siya zə nationalnoştiş kolxoznicaez, kədnə vyeəma tədən' mestnəj olansə. Sestraez nuətən' iz naşelenqoliş olan zdorovşətəm kuza, vədəs derevnaas da vəd kerkiyn sanminimim culətəm kuza, niya organizujtən' naşelenqosə traxomakət pessəm ponda, privlekajtən' eta izə skolaeziş uzalişsezəs da mestnəj aktivəs. Traxomatoznəj sestraez dolzonəs lən' zastreisikkezən traxomakət pes-

sam ponda jaçejkaez organizujlämty. Sestraez otsaläiň vraçlä naşelenñolis şinneziňsä pogolovnäj osmotr dyrni, boştəný uçot vylä vraçen viştaläm traxomaen beldes sogalişsezsä da tırtəný vraçlış naznaçenqoezsä niňe veşkätämty. Sestraez ätnanys veşkätń oz verma, nyel kerńe ete vosprejtäm, myla nylen znaqnoes eta ponda uçatäləs. Veşkätń sogalişsezsä vermas toko vraç. Kyzı şestra ažas vil sogalişsä neto kyzı ožza sogalişlən loasə kyeem-çenabud sogətlən osloznenqoez, sija sogalişsä myççalə vraçlä, kər sija sý punktə loktas, neto inđe sogalişsä vraç dýnə bolnicae. Sestrays assis uzeň nuetə ne toko aslas punktyň, no sižə munə sogalişsä dýnə gortas, skola, jaşlı, uزانanıa. Siž-kə, sija esə burzyla təd-saşə naşelenqo olankət, beld kerku olankət, koknitzyla ažə sanitarija sobludajtəmis netyrmannezsä, vermas otsavny likvidirujtń niňe; sogalişsez dýnə vovlikə şestra nuetə sanitarno-prosvetitelnäj uz da ažə sogalişsezsä, kədına oz vovlä traxomatoznäj punktə. Եvvəz vylən uzialik kosta sija uçaştvijtə kolxoznäj naşelenqolə pervəj pomoç şetəmty da uzałan mestaas vraç naznaçenqo şerti şetə leçevnäj otsat traxomaen sogalişsezlə.

Şestra objazannoş vylən kujlə vilış ažəm sogalişsezsä veşkätäm ponda privlekajtäm, viştavny nyel, kyeem beregitçan meraez primitń, medvə mədikkezəs ne zarazitń. Kər

sogaliş ətkazitçə veşkətçəmiş da kər sija vermas zaražitnъ mədikkezəs, sek şestra eta jılıs viştalə vraçlə da obsestvennəj organizacijazlə. Seeəm sogalişsezsə, zakon osnovaqno şərti, kolə veşkətnъ prinuđitełnəja.

Seeəm už sposob traxomakət pessəmtyň unaen matəzék vajətə leçevnəj predupreditelnəj otsətsə našeñno dýnə, vovlekajtə našeñnosə kolxoz zdorovşətan dəloə da otsalə kutnъ veşkətəmən bvdəs traxomaen sogalişsezsə. Setçin, kytən vraçces ryг rukovođitənə şestraez uzen, kytən izys nuetçə praviłnəja, traxomaen sogaləmtyň unaen çinis. Siž boştam primerə Çuvasskəj ASSR, kytən medbərja goddezə traxomaen sogalişsezlən procent torja şeññoezət çinis: Mokrъ posadyn 44 vylə, Muşırma posadyn—25 vylə, Taganasev posadyn—24 vylə, Lapkin posadyn—21 vylə, Tigasov posadyn — 25 vylə, Staro-Taganasev posadyn — 24 vylə.

Mukəd şeññoezyn Udmurtskəj avtonomnəj oblaştiş Kezskəj, Glazovskəj da Jukamen-skəj ərossezyn traxomaen sogalişses çinisə—16 proc. vylə. Uşt-Kanskəj ajmakyn Ojrotskəj AO-iş—7 proc. vylə. Malo-Jalgikovskəj rajo-nyn Çuvasskəj respublikaiş skolaezyn procent traxomaen sogaliş velətcişsezlən ətik godən çinis—63-şaň 46-əz, a Sajmurzinskəj skolabyn—77-şaň 32-əz i s. 03. Setçin, kytən izys çu-lətşə praviłnəja, kytən ożzyk da çastozık ko-

тәпъ medicinskәj otsәt i akkuratnәjzъka ves-kәtçәnъ, oslozqennoes ovlәnъ soçzъka da slepәjjes loәnъ jeeazъk. No oz kov lьdфыпъ traxomaәn sogalisssezlis seeam çinemsa dosta-toçnәjәn, osovenno çelad kolasып. Kolә vyp-sәtпъ из skolaezъп, skolaoзsa ucrezdennoezъп (çelad plossadkaezъп, çelad saddezъп), jaşli-ezъп: Jikvidirujtnъ traxomasә orgañizovannәj çelad kolasып koknitzъk, nezeli ьзыttez kolasып. Bзt otsәt çelad kolasып traxoma Jikvidirujtәmъп vermasә şetпъ komsomoleccez da pionerrez.

Kъz vьvlaçып vәli-ni viştalәm, nija rajon-nezъп, kъtәn unazъk sogalәnъ traxomanas, sъkәt pessәm ponda privlekajtçә vьdәs medicinskәj personalыs. Medвъ lebъtпъ znaqnoez shin sogattez kuža, medicinskәj uzalişsez kolasып, mestnәj bolnicaez berdyп organizujt-cәnъ kurssez, mestaez vьlә medicinskәj institutteziş komandirujtәnъ nauçnәj uzalişsezis vьdsa brigadaez. Traxomatoznәj sestraez ve-lәtәm ponda çulәtçәnъ una natodil kurssez, siз-zә gotovitәnъ aktiv lekcijaez, beşedaez lьddәmәn, nedyr kadşa kurssezәn.

1933 godә 17 avtonomnәj respublikaezъп da oblaştteezъп oštәmәs rajonnәj shin veşkәtan punktterz 106, traxomatoznәj şełskәj şestrinskәj punktterz—931, uzalisә 24 shin veşkәtan otrjad. 1934 godә eta şetпъ vajәtәm 128 rajonnәj shin veşkәtan punktәз da 1800 şełskәj traxomatoznәj punktәз.

Medvərja kadə əddən una sodisə şin veşkətan kojkaez: vołqicaezyn 1926 godə avtonomnəj respublikaezyn da oblaşttezyn niya vəlisi 1020, 1933 g.—1749. Eta kadə sodisə i nıyyı şin veşkətan vraççez: 1928 godın vəlisi 123 şin veşkətan vraç, 1933 g.—196.

Şin veşkətan otrjaddez ənnə kadə organizujtçənə unaən jeeazık, ղəzelî ożzyk, i toko setçin, kytən mestais uslovijaeşan şəkyl ovespeçitnə şełskəj traxomatoznəj punkttezlis pravilnəj uzsə.

Vəvlaqın baitçis-nı, sto traxoma kerə əddən ızyt usçerən xozajstvolə, oz şet sogalişbəslə uzavnə osloznennoez pora da əddən çastə sogət obostrennoez kostə. Boştam primərə Buguruslanskəj rajon Kujvısevskəj krajiş, kytən səşan 1932 g. kolxozyn „Stalnəj koṇ“ Kirjusinskəj şəlsovetiş əstisə 656 uzlun, tıj **sootvetstvujtə 328 rublə da 2886 kilogramlı** naturalnəj stoimostış; kolxozyn „Sakko i Vancetti“ Blagodarovskəj şəlsovetiş əstisə 403 uzlun (217 rubl da 1209 kilogram naturalnəj stoimostış).

Etə uçitvajtikə, medvə traxomasə cozazık likvidirujtnə, kolxozzez boştənə soderzanlıq vylə nıyyı oştəm traxomatoznəj punkttezsə. Siz naprimer Buinskəj rajonyn Tatrespublikayn kolxozzes vizişən 31 traxomatoznəj punkt, Udmurtskəj avtonomnəj oblasti Jukamenskəj ərosına una kolxozzes kerisə dogovorrez aslanlıs şot vylə traxomatoznəj punktez orga-

нізүйтәм јыліш. Местнәј обсественност вовле-
кайтçә traxomakәt pessan deloә, i estәn rezul-
tattez тәдçөпь-ни sanmiñimum çulәtәмьп, una-
зык pondisә viзпь asһыпь torja ҹыкәттеz, podus-
kaez, našelenqosә sirpotrebtovarrezәn snabzaj-
tәmsә ьздәtәмьп da siз oз.

Быт otsat traxomakәt pessәmьп şełәпь ve-
lәtişsez. Siз, Seredovskәj posadып Mar-Posad-
skәj rajonى Çuvasskәj respublikaiş velәtiş
aslas nastojçivoştәn keris sijә, sto 75 proc. ker-
kuып sь şeñennois zavoditise torja poduskaez,
ҹыкәттеz da boştisә umъvalqikkez. Быт rol
orsәпь komsomoleccez da pionerrez. Siз na-
primer Abdulinskәj rajonьп Kujvьsevskәj krajiş
mestnәj komsomolskәj jaçejka изәп oštәm tra-
xomatoznәj punkt. Udmurtskәj avtonomnәj ob-
laştiş mukәd әrossezyn komsomoleccez obşle-
dujtisә kolxoznikkezliş da jedinoliçnikkezliş
olan uslovijaez da eäktissә niжә ovixoditny аs-
sinьп kerkueznьsә. „Bessermjanskәj kerkuez,—
gizә „Izevskәj pravda“,—vezisә assinьп czuzem-
пьssә. Zuom derevnyaп vәlisә kerkuez, kәdnan-
ып ne ştenaezsә, ne зоззеzsә ez mişkavlә ker-
kusә kerәmşan, a әni kerkuып kvat lunәn әt-
рyr зоззә mişkalәпь. Выdәs našelenqosә lebtis-
sis ңatkәt da sogättezkәt pessәm vylә. Vraçev-
nәj brigadaez, әrosnәj organizacijaеz, velәtiş-
sez, komsomol da pionerrez lebtisә выdәs mas-
sasә çistota ponda pessәm vylә panъt traxo-
inalо да мәdik sogättezlә“.

Kanasskəj rajonъn Çuvasskəj avtonomnəj respublikaiş medbur traxomatoznəj punkt vylə konkursiş itoggez kertən petis, sto traxomaən sogalişsezlən procentls medbərja 5 godə çinis 53-şan 21-əz. Eta loə rezultatən vil olan kerəmən naşelenqoys aktivnəja uçastvujtamlən: sanitarnəj kultura perşta pırə olanə. Siç, „Putilovec“ kolxozъn Ibreşinskəj rajoniş kolxoznəj şemjaezъn eməş torja poduskaez 73,5 proc. vylə, torja çıskəttes 94 proc. vylə, kerkuezъn sanminiməm çulətçə 82 proc. vylə. A 1929 godə setçin-zə torja çıskəttes vəlisə toko 1 proc. vylə, torja poduskaez—20,1 proc., kerkuezъn sanminiməm çulətçis 30 proc. vylə.

İnteresno otmeğitnə, tymbdaən kolxoznəj naşelenqoys eta izyn oşalə jedinoliçnikkezsə. Malo-Jalçikovskəj rajonъn Çuvasskəj avtonomnəj respublikaiş 11 şeñenpoyn, kytən natodil vyljaslıjtçis eta voprossıs, kolxoznikkes kolasıny um्यvalnikkes eməş 64 proc. vylə, jedinoliçnikkezlən—31 proc., torja çıskətzezən polzujtçəny kolxoznikkez 72 proc., a jedinoliçnikkez 65 proc. Socvermaşəm da udarlıçestvo lois i estən bur sposobən traxomasə coza likvidirujtan izyn. Çuvasskəj avtonomnəj respublika sorevnuijtçə Udmurtskəj avtonomnəj oblastkət, Kalmyckəj avtonomnəj oblast—nemeccez Povolzjo respublikakət, sorevnuijtçəny as kolasanıs rajonez da ərossez, skolaez, traxomatoznəj punktez, jaçejkaez, kədna mestəezъn eməş traxoma

likvidirujtan obvestvoezi s. ož. Kolə viştavny, sto bədəs sija, təy ənna kadə kerşə traxoma likvidirujtəmən, şozə eza nətərməmvi sə pondə, medvə tərtən Narkomzdravlış zadağnosə matış kadə traxoma likvidirujtəm jılış.

Mijanlə kolə mobilizujtən kolxoznəj obvestvennoştiş bədəs vənsə da daspəv sodətənən izsə olan zdorovşətəmən. Eta pondə mijan əni eməş bədəs vozmoznostłez. Jort Molotov aslas dokladıñ məd pjağıletka zadaçaez jılış XVII partijnəj sjezd vələn baitis: „Lozung jort Stalinliş mijə vermam i dolzonəş tərtən məd pjağıletkaiş medoşza kək-kuim godə. Sişkə, millionnəj kreşsanskəj massaes pondasə vəliş ovnə mort moz, kulturnəja“. „Əddənzək pondasə bədəmən kulturnəj stroitelstvo bəd otaşlılez kuşa nacionałnəj respublikaez da oblasttez“.

Mədik pjağıletkaə unaen əzdənəz zatrataez zdravooxraṇənno vylə. Bolniçnəj kojkaes goroddezən sodasə 44 proc. vylə, posaddezən 98 proc. vylə. Unaen sodə međicinskəj personal. Bədəs etən koknətşə traxoma likvidirujan zadaçasə tərtəməs.

I siž, traxomakət uspesnəja pessəm pondə kolə tərtən seçəm praviloez:

1. Bədəs uzsə traxomakət pessəmən kolə niətənə obvestvennoştiş otsaləmən da sə kontrol üntən.

2. Въдѣс шѣлскѣј вѣшкѣтан ѿт да въдѣс мѣдичинскѣј personal dolzonѣş učastvujtнь traxomakѣt pessәmъп.

3. Въдѣс шестринскѣј traxomatozn旳j punkt-tez изаѹпъ dolzonѣş vraçevn旳j rukovodstvo da kontrol uvtъп.

4. Въдѣс sovetskѣј organnez traxomakѣt pessan qelosә dolzonѣş lьddqъпъ aslanъп qeloен.

5. Profilaktiçeskѣј da veškѣtan изъs medoз dolzon kъeävtнь jaſeln旳j, skolaоzsha da skol-n旳j goddezsha çelaqдes da doprizvнqikkezәs.

6. Soevermašem da udarñicestvo dolzonѣş ionъ ovzәj metodәn traxomakѣt pessan qeloyн.

Sovetskѣј zdravooxraণenqо loktis ьзыт us-pexxezәз kulәm çinәmъп da izališ jәz kolasiş sogalәm çinәmъп. Ena uspexxes dugdъvtëg въdmәnъп әtlaып хоҗajstvenn旳j da kulturn旳j въdmәmkѣt, әtlaып izališ jәzliš blagosostojaණenqо въdmәmkѣt. Sovetskѣј zdravooxraণenqо ro-stanovlennose traxoma likvidirujtәm jyliš тъr-tas. Avi seeam kreposttez, kәdnә bołsevikkez eza-въ verme boşny.

РъЕКЕС

I. Мыj сeeəm traxoma	3
II. Къз traxoma çulalə	7
III. Къз traxoma bogaliş mort dъnşaç vuzə zedorovəj dъnə	13
IV. Uslovijaez, kədna otsalənъ traxoma paşkaləmlə	16
V. Къз kolə pessənъ traxomakət . . .	23
VI. Sañitarnəj miqitum traxomakət pes- şəmən	26
VII. Kolxoznəj obvestvennoşт traxomakət pessəmən	29
VIII. Къз qerevçalyп organizujtəm traxo- makət pessəm	31

Редактор *И. Спорова*

Техредактор *С. Грибанов*

Корректор *А. Климова*

Окмит № 440.

Заказ № 1208.

Тираж 2000.

Сдано в набор 2/VIII—36 г. Подписано к печати 29/XI-36 г.

Формат бумаги 35 X 94 1/16. Печатных листов 2,5. В 1 печат. л.

21600 т. з.

ИКМП—РСФСР, п. Кудымкар Усп. „Свердполиграфтреста“

Цена 35 коп.

А. С. Савваитов и
А. А. Струпов

ТРАХОМА И БОРЬБА С НЕЙ

Перевод И. Тупицына

На коми-пермяцком языке